

Η Χρύσαφα

Περικαλλείς βυζαντινοί ναοί της Χρύσαφας, αλλά και πολλοί άλλοι μεταβυζαντινοί και κατάγραφοι, καθώς και το πλησιόχωρο μοναστήρι των Αγίων Τεσσαράκοντα, με συντηρημένο τον πολύτιμο γραπτό τους διάκοσμο από την Εφορεία, περιγράφουν ένα διαχρονικό πολιτιστικό τοπίο με σημαντική εικαστική παραγωγή.

Εκκλησιαστικά η Χρύσαφα ανήκε στην Επισκοπή Βρεσθένων, της οποίας η πρώτη γραπτή μνεία στις πηγές γίνεται το 15ο αιώνα, και υπαγόταν στη μητρόπολη Λακεδαιμονίας. Η παρουσία του εξ Αναβρυτής επισκόπου Βρεσθένης Παρθένιου, το 17ο αιώνα, έχει συνδεθεί με την πνευματική και καλλιτεχνική δραστηριότητα που σημειώνεται στη Χρύσαφα και την ευρύτερη περιοχή της. Οι ευνοϊκές για τον τόπο πολιτικές και οικονομικές συνθήκες επέτρεψαν να φιλοτεχνηθούν και αξιόλογες θρησκευτικές εικόνες που μέχρι σήμερα κοσμούν τα τέμπλα των ναών. Πρόκειται για έργα καλαίσθητα και εκφραστικά που μαρτυρούν για τις αισθητικές προτιμήσεις των ανθρώπων της εποχής τους. Η συστηματική άσκηση της ζωγραφικής τέχνης οπωσδήποτε θα πρέπει να συνδεθεί με το υψηλό πνευματικό περιβάλλον της γειτονικής μονής των Αγίων Τεσσαράκοντα που συγκέντρωνε καλλιτέχνες και κωδικογράφους στο πλαίσιο πυκνής βιβλιογραφικής παραγωγής, καλλιεργώντας τάσεις καλλιτεχνικές και ρεύματα.

Γενική επιμέλεια:

Καλλιόπη Διαμαντή,
Προϊσταμένη 5ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων

Κείμενα:

Δανάη Χαραλάμπους, αρχαιολόγος
Ευαγγελία Πάντου, αρχαιολόγος

Ομάδα εργασίας:

Παναγιώτης Περδικούλιας, αρχαιολόγος
Θεόδωρος Βαχαβιώλος, συντηρητής έργων τέχνης
Παναγιώτης Τότσης, συντηρητής έργων τέχνης
Θάλεια Ρήγου, φωτογράφος

5η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων
Αγιοιλάου 59, Σπάρτη 23100
Τηλ: 27310-28503, 83377
Fax: 27310-25363
E-mail: 5eba@culture.gr

Με την ευγενική χορηγία του Εκκλησιαστικού Συμβουλίου Χρύσαφας

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ
5Η ΕΦΟΡΕΙΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ

Συντήρηση εικόνων από ναούς της Χρύσαφας

Αρχαιολογικός χώρος του Μυστρά
Μουσείο Μυστρά - Αίθουσα πολλαπλών χρήσεων
18 Ιουνίου - 31 Αυγούστου 2011

Το εργαστήριο συντήρησης

Στη δεκαετία του 1980 η 5η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, με πενιχρά υλικοτεχνικά μέσα, συγκρότησε εργαστήριο συντήρησης εικόνων στον Αρχαιολογικό Χώρο του Μυστρά. Οι ιερές εικόνες, έκφραση της εκκλησιαστικής πίστης και παράδοσης, είναι το εικαστικό μέσο που ερμηνεύει τις Γραφές και επιτρέπει τη θέαση του υπερβατικού. Η συντήρηση και η διαφύλαξή τους αναδεικνύει πολύτιμες μαρτυρίες πνευματικής ζωής, τέχνης και λατρείας.

Μια σπουδαία μορφή στον τομέα της συντήρησης, ο αείμνηστος Σταύρος Παπαγεωργίου, ανέλαβε να εκπαιδεύσει μικρή ομάδα συντηρητών, οι οποίοι εργάστηκαν επί τρεις δεκαετίες μέχρι σήμερα για τη συντήρηση και τη διάσωση πολυάριθμων θρησκευτικών έργων τέχνης. Το έτος 2007 το εργαστήριο συντήρησης, που επί σειρά ετών στεγαζόταν στο εσωτερικό του ναού της Ευαγγελίστριας, μεταφέρθηκε και οργανώθηκε εκ νέου στον όροφο της βορειοανατολικής πτέρυγας του μητροπολιτικού συγκροτήματος του ναού του Αγίου Δημητρίου, σύμφωνα με τις απαιτούμενες προδιαγραφές υγιεινής και ασφάλειας και με σύγχρονο εξοπλισμό.

Αποτιμώντας σήμερα την πολυετή δραστηριότητα της συντήρησης δεκάδων εικόνων από ναούς και μοναστήρια διεσπαρμένα σε τέσσερις νομούς της Πελοποννήσου, την Αργολίδα, τη Μεσσηνία, την Αρκαδία και τη Λακωνία, γεννήθηκε η ιδέα της διοργάνωσης μιας μικρής έκθεσης με συντηρημένα έργα. Επιλέχθηκαν εννέα (9) εικόνες οι οποίες προέρχονται από μια περιοχή με έντονη μνημειακή φυσιογνωμία κατά τους βυζαντινούς και μεταβυζαντινούς χρόνους, τη Χρύσαφα Λακωνίας.

Οι Εργασίες Συντήρησης των Εικόνων

Μετά την παραλαβή κάθε εικόνας στο Εργαστήριο, αφού έγινε σχολαστικός οπτικός έλεγχος, φωτογραφική τεκμηρίωση και σύνταξη προμελέτης εργασιών, οι εργασίες συντήρησης επικεντρώθηκαν στα ακόλουθα:

Μεταλλικές επενδύσεις

Στις εικόνες που υπήρχαν μεταλλικές επενδύσεις, αυτές αφαιρέθηκαν προσεκτικά.

Στερεώσεις

Ακολούθησαν στερεώσεις του συνδετικού υλικού του υποστρώματος ζωγραφικής, όπου παρατηρήθηκε εξασθένησή του, και εν συνεχεία στερεώσεις της ζωγραφικής επιφάνειας, προκειμένου να πραγματοποιηθεί χωρίς προβλήματα ο καθαρισμός.

Καθαρισμός ζωγραφικής επιφάνειας (χημικός ή μηχανικός) από οξειδωμένα βερνίκια και διάφορες επικαθήσεις

Κατά τον καθαρισμό της ζωγραφικής επιφάνειας απαιτήθηκε έρευνα και δείγματα σε κάθε εικόνα για τον εντοπισμό του κατάλληλου διαλύτη και τον τρόπο χρήσης του, ώστε να αποφευχθεί οποιαδήποτε περίπτωση φθοράς των αρχικών χρωμάτων. Αφού βρέθηκε ο κατάλληλος τρόπος, αφαιρέθηκαν τα οξειδωμένα βερνίκια και οι διάφορες επικαθήσεις (κεριά, λάδια, στοκαρίσματα, αιθάλη κ.ά.).

Αφαίρεση επιζωγραφίσεων

Σε μερικά έργα υπήρχαν επιζωγραφίσεις, άλλες τοπικές και άλλες σε μεγάλη έκταση, που κάλυπταν συνήθως φθορές της ζωγραφικής επιφάνειας. Άλλοτε πάλι οι επιζωγραφίσεις είχαν γίνει μετά από κάποια παλαιότερη συντήρηση για την ανανέωση του έργου. Έγινε συνολική αφαίρεσή τους με τη βοήθεια μικροσκοπίου, με χημικό ή μηχανικό τρόπο.

Απεντόμωση

Επειδή πολλές εικόνες είχαν προσβληθεί από ξυλοφάγα έντομα έγινε προληπτική απεντόμωση με εμποτισμό χημικών.

Αποκατάσταση φθορών στο ξύλινο υπόβαθρο

Έγινε καθαρισμός του ξύλου από διάφορα υλικά (αιθάλη, κεριά, χρώματα, γύψο, κόλλες). Ακολούθησε εμποτισμός του ξύλου με συνθετική ρητίνη για την ενίσχυσή του και ειδικά στα σημεία όπου είχε προσβληθεί από ξυλοφάγα έντομα, με αποτέλεσμα το ξύλο να έχει χάσει τη συνοχή του. Τυχόν ρωγμές που οφείλονταν στην κακή ποιότητα του ξύλου αντιμετωπίστηκαν με αφαίρεση μικρού μέρους του ξύλου κατά μήκος της ρωγμής και συμπλήρωση με μικρά κομμάτια για την ενίσχυσή του.

Αισθητική αποκατάσταση

Όπου η απώλεια των χρωμάτων και της προετοιμασίας ήταν ολική, έγινε συμπλήρωση με κηρομάστιχο και στη συνέχεια τα σημεία καλύφθηκαν με χρώμα (ρετούς) σε παρόμοιο τόνο με το περιβάλλον χρώμα.

Οι εργασίες ολοκληρώθηκαν με την τοποθέτηση νέου βερνικιού για την προστασία της ζωγραφικής επιφάνειας.

Ναός Αγίου Δημητρίου

Χριστός Μέγας Αρχιερέας
μέσα 17ου αιώνα

Ελκόμενος Χριστός
1719, ζωγράφος Νατάλιος

Άγιος Νικόλαος
β' μισό 17ου αιώνα

Ναός Κοίμησης της Θεοτόκου

Ένθρονη Θεοτόκος Βρεφοκρατούσα
β' μισό 17ου αιώνα

Άγιος Γεώργιος - Άγιος Δημήτριος
β' μισό 17ου αιώνα

Νέα μονή Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων

Ένθρονος Χριστός
μέσα 17ου αιώνα

Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος
μέσα 17ου αιώνα

Άγιος Δημήτριος
μέσα 17ου αιώνα

Κοίμηση της Θεοτόκου
β' μισό 17ου αιώνα